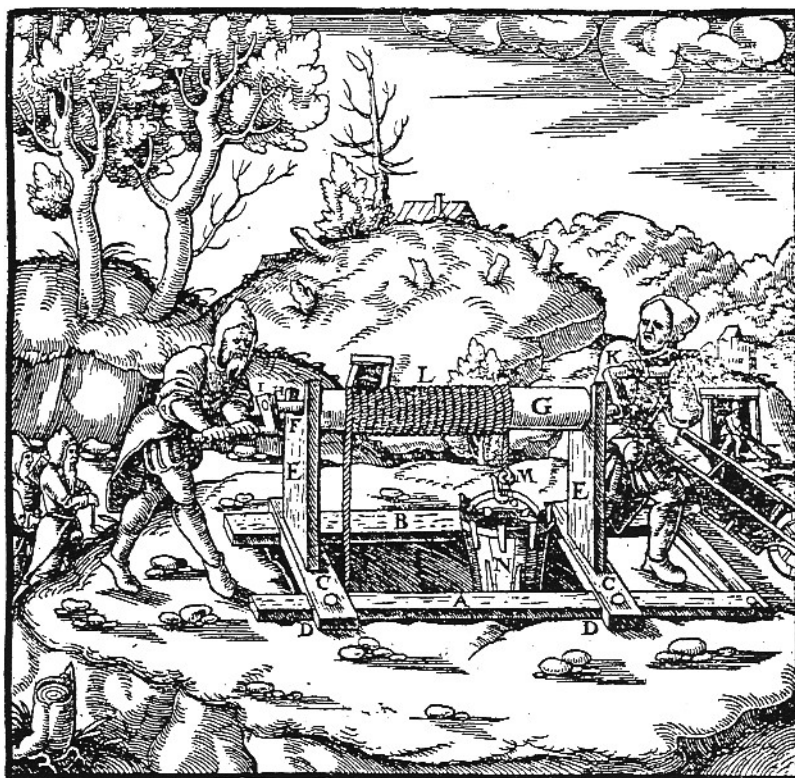

Získávání drahých kovů na statcích olomouckého biskupství za Stanislava Pavlovského z Pavlovic (1579 - 1598)

Ján Štěpán¹

Olomoucké biskupství bylo již v 11. století držitelem mincovního práva, a to bylo zpětně potvrzeno v polovině 12. století biskupem Jindřichu Zdíkovi.ⁱ Ač se to v této souvislosti neuvádí, olomoučtí biskupové měli nejspíše již v této době také právo fryštunku, tedy svobodného získávání kovů na svých statcích a neodvádění zisků z nich panovníkovi. Tak např. v privilegii biskupa Bruna ze Schaumburku z 2. června 1256 Helembertovi z Turri, na manský statek Slavičín, svoluje biskup k tomu, aby Helembertovi připadla polovina z nalezených kovů, soli, zlata a stříbra.ⁱⁱ V privilegii biskupa Dětricha z 27. května 1302 Ondřeji z Cetechovic, na manský statek Těšice u Hodonína, si biskup vymíňuje právo těžby drahých kovů a soli.ⁱⁱⁱ Více zpráv o tomto právu máme ovšem až ze 16. století. Například ve třicátých letech se olomoucký biskup Stanislav Turzo stal členem těžařské společnosti na šumpersku.^{iv} V urbáři mírovského panství kolem roku 1526 se mluví o huti jistého Stanislava Dymáčka u pusté vsi "Bazdrajnova" (snad pustá ves Božeňov) poblíž +Řepové a u Řepové se skutečně těžila železná ruda.^v

Obr. 1. A - Přední dřevo věnce, B - zadní dřevo věnce, C - zašpičatělé koly, D - příčné trámce, E - vrátkové stojky, F - železná ložiska, G - válec, H - jeho čepy, I - dřevo, K - klika, L - těžné lano, M - jeho hák, N - nádoba, O - její půlkruh.

Během 16. století také narůstá množství biskupské korespondence a její dochovanost. Díky tomu např. víme, že olomoucký biskup Jan Dubravius udělil někdy v roce 1540 Janu Měchinovi a Stanislavu Syrakovskému "...fryštunk..." na hledání olovené a stříbrné rudy u Dědic na Vyškovsku a řídit se zde měli kutnohorským právem.^{vi} Biskup Vilém Prusinovský povolil v roce 1568 těžbu na frenštátsku železnou rudu Kašparu Bořku z Malejova.^{vii} Téhož roku udělil ještě "...list gwerkuom..." Bartoloměji Mettelovi, kancléři vratislavského biskupa na hledání slaných vod na biskupských statcích za účelem získání soli, ledku a sanytru.^{viii} Podobné právo pro

oblast kroměřížska udělil dále v roce 1571 olomouckému měšťanu Jiříku Alšovi na těžbu země vhodné k vaření sanytru. To pak obnovil ještě v roce 1573 Šebestiánu Alšovi, který byl zřejmě syn předešlého.^{ix} V roce 1576 píše Jan Mezoun z Telče hukvaldskému úředníku, že se na něj obrátil Jiřík Fišer z Těšína s nálezem rudy s obsahem zlata a stříbra z hukvaldských hor, kterou sám "...sproboval...", neboť tomu rozumí. Fišer biskupa požádal o těžbu a právo fryštunku.^x

Sám biskup Pavlovský, o jehož snahách získat drahé kovy na svých statcích má být tento článek, k této věci v roce 1586 uvádí "...císařové římsí a králové čeští takovejch milostí biskupům olomouckým .. kovu a fryštunku svobodně užívati .. přičiňovati .. ráčili".^{xi} Nyní již tedy konkrétně k jeho snahám.

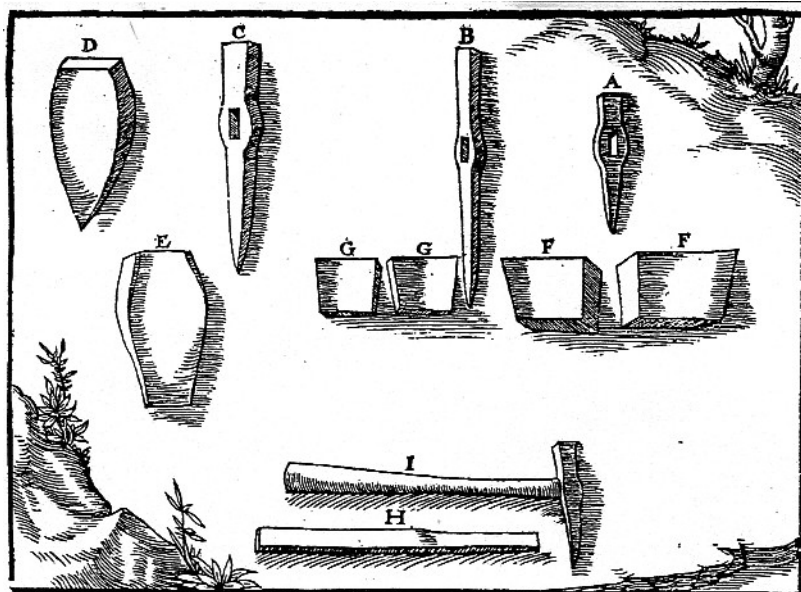
¹ prof. RNDr. PhDr. Jan Štěpán, CSc., Univerzita Plackého, Filozofická fakulta, katedra filozofie, Křížkovského 12, 771 80 Olomouc, Česká republika (recenzovaná a revidovaná verzia dodaná 18.3.2004)

V listu z 8. dubna 1580 Václavu staršímu Bítovskému se Pavlovský zmiňuje o tom, že se na mohelnicku v okolí Svinova a Stříteže (ves později zanikla) nachází blíže neuvedená ruda.^{xii} Bítovský Pavlovského zřejmě žádal, zda by mohl rudu těžit, ale ten mu odpověděl, že musí nejprve od mohelnických, jimž tyto dvě vsi patřily, zjistit zda by s eventuelním získáváním rudy souhlasili, protože by mohlo ničit jejich majetek. Zpráva je ojedinělá a není z ní možné určit o jakou rudu se jedná. Hekele u Svinova uvádí dolování tuhy, to je však z mnohem mladšího období.^{xiii} Zmiňuje však také privilegium loštickým hrncířům z 24. srpna 1567^{xiv}, kde se mluví o hlině "železnici". Snad se tedy mohlo jednat o rudu železnou. Pro to mluví také informace z urbáře z roku 1526, kde se v souvislosti s lesy v okolí Mírova říká "...chrást...též jedna při kteréž se železná ruda dobývá..."^{xv}

Následující zprávy pocházejí z let 1583 až 1585. Zřejmě se jedná o kontinuální záležitost, i když kromě oblasti není další spojitost jasně uvedena. Na počátku stálo německy psané privilegium vydané 5. dubna 1583 biskupem Pavlovským Davidu Ebertovi, olomouckému zlatníku a jeho otci, k hledání zlata, stříbra a dalších kovů na biskupských statcích, hlavně ale na mírovském panství.^{xvi}

Všechny ostatní zmínky se nacházejí v listech Pavlovského mírovskému úředníku, kterým byl v té době jeho bratr Hanuš Pavlovský z Pavlovic. Jednalo se tedy skutečně o nějakou oblast na mírovsku. V prvním z nich z 5. září 1584 se Pavlovský bratra táže na "...Perkwerky...", zda se zjistilo, budou-li vůbec využitelné, protože na to již byla vynaložena jistá suma peněz.^{xvii} Následující list z 21. září časově navazuje na nedochovanou odpověď a uvádí se v něm, že získávání rudy vypadá nadějně. V případě, že by nějaká byla nalezena, má být biskupovi zaslána na "...pohledění..."^{xviii}

Další zmínka je až z roku 1585 a mluví se v ní o splacení peněžní částky, kterou měli olomoučtí zlatníci odvést havířům.^{xix} Jednalo se o tři olomoucké zlatníky Tomana Burghausera, který ovšem během roku 1585 zemřel, o Davida Eberta (již uvedený) a Donáta Šolce. Částka není blíže osvětlena, ale mohlo se jednat jen o dvě možnosti. Buď zlatníci platili havíře za práci, nebo se jednalo o částku za vykoupený kov, což je pravděpodobnější. Pokud olomoučtí zlatníci nějaký kov vykupovali, museli havíři na mírovsku nějaký drahý kov skutečně získávat a zřejmě se také jednalo o složitější práce než jen praní z nánosů. Nepřímo by nám tedy mohly pomoci informace o práci těchto zlatníků, kterou pro Pavlovského v roce 1585 vykonávali. V prvním případě se jednalo o relikviář plenářového typu pro nejvyššího hofmistra Jiřího staršího z Lobkovic a na Libochovicích, který byl z pozlaceného stříbra.^{xx} Není ovšem známo, že by se tento relikviář dochoval. Ve druhém případě se jednalo o známé pavlovského medaile, které byly raženy jak ve zlatě tak ve stříbře.^{xxi} Pokud tedy zlatníci od havířů vykupovali kov, mohlo se jednat o zlato, o stříbro, nebo obojí.

Obr. 2. Želízko A-zasekáček, B-želízko žumpové, C-skální klín, D-klín, E-hrubý klín, F-plechový klín, G-dřevěná rukojeť H-v želízku zasazená rukojeť.

Poslední zmínka k tomuto období se vztahuje opět k placení. Někáký nárok na plat v souvislosti se získáváním kovu totiž vznesl nejmenovaný "perkmistr" moravského zemského hejtmána Jana z Boskovic a na Zábřeze, řečeného Třebovský. Biskup nařizuje svému bratru, aby celou záležitost projednal u lidí znalých "...práv horenských...", neboť nikdo z havířů ani nic v souvislosti s nimi nespádá pod správu uvedeného perkmistra. "Pergwerky" pak měly být u Mírova, což by se dalo

považovat za alespoň přibližnou lokalizaci. Opět se zde také mluví o havířích a zlatnících.^{xxii}

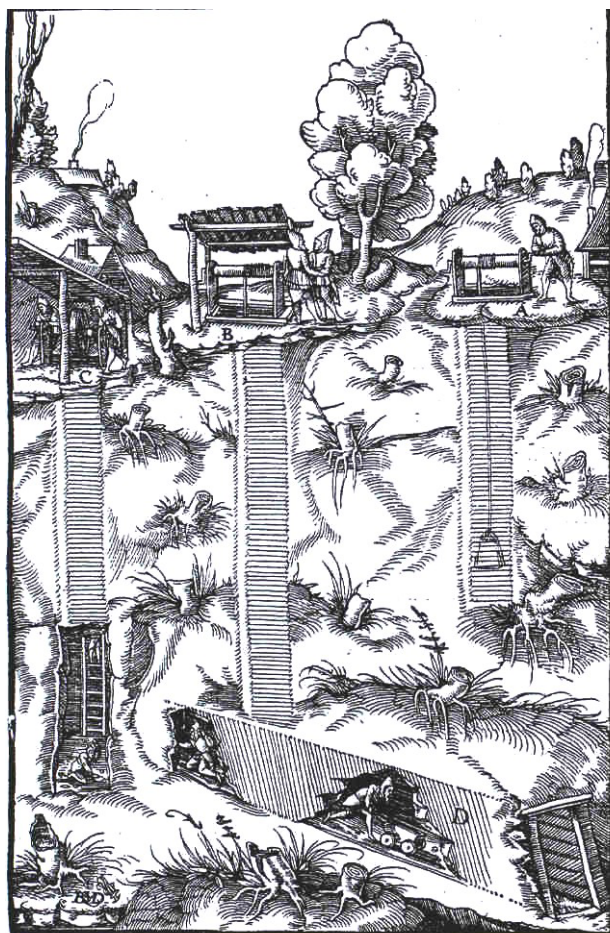
Další ze zmínek o získání kovů pochází z roku 1589. Jedná se o list z 2. srpna Jaroslavu Vlachovskému, kde biskup uvedl, že mu děkuje za "průby" z rudy, kterou mu dodal.^{xxiii} Jak z ní prý ale bylo zřejmé, výnos by nebyl ani třetinový, takže se celá záležitost ukončí. Naneštěstí zde není ani zmínka, odkud ruda pocházela. V téže roce ještě Pavlovský využil služeb havíře Ondřeje z "Hory Kutny" při hloubení studny na Hukvaldech.

V roce 1592 Pavlovský vydal patent havíři Balcaru Štylarovi na hledání zlaté a stříbrné rudy na hukvaldském panství.^{xxiv} V listu hukvaldskému úředníkovi, kterým byl další biskupův bratr Valentin Pavlovský z Pavlovic, se uvádí, že se tak stalo na žádost havíře, který již nějakou rudu objevil. Úředník má dohlédnout na to, aby bylo zjištěno, kde byla ruda nalezena, a aby v případě, že bude získán nějaký kov, byl ihned dodán biskupovi. Žádné další zprávy v této věci se však již neobjevily.

Rok 1594 přenáší pokusy o získání drahých kovů zpět na mírovsko. První informace pochází z 18. dubna. Pavlovský se v ní táže svého bratra, zda havíř, který byl poslán k Hynčíně, již začal pracovat a jestli se tam nachází nějaká ruda.^{xxxv} Další zpráva se objevuje 9. května, kdy biskup uvádí, že k havíři, který pracuje u Hruštejna, posílá služebníka Blažeje, který se má podívat, jestli se skutečně vyskytla nějaká zlatá ruda, jak "troštuje" havíř.^{xxxvi} Dále se již přímo dovídáme, že zde havíř Hansl Baland našel zlato.

List z 28. května 1594 kopíruje smlouvu uzavřenou s havířem, takže víme, že kromě něj mělo pracovat ještě pět osob. Týden plat byl pro něj jeden rýnský a pro každého z jeho lidí to byly tři toлары. Každý čtvrtý týden havíř pracoval na svůj vlastní náklad. Mimo to mu měl úředník vydat 20 desek na postavení boudy a obdržel pět měric rži a tři síry. Způsob získávání kovu je zde uveden jako "wasswerk". Získaný kov měl být každý týden zasilán v zapečetěných pytlících, k tomu zasláným pečetidlem, na zámek a jednou za měsíc mělo být vše posláno biskupovi.^{xxxvii} Nad havířovou prací a odesláním získaného kovu měl dohlížet poddaný Goldtbrekle z Hynčiny.^{xxxviii} To jen potvrzuje, že se jednalo o oblast v okolí Hynčiny.

Havíř měl s prací problémy a naštěstí pro nás se s nimi obracel přímo na biskupa a ne jen na mírovského úředníka, jak mu bylo původně nařizováno. Tomu totiž Pavlovský v této záležitosti ještě dvakrát psal. Poprvé to bylo 25. června, kdy Baland žádal o čtyři rýnské na nový provaz, který se mu zničil při vytahování vody.^{xxxix} Havířově ženě měl být dán mimořádně rýnský za služby. Mimo to biskup nabádal úředníka k tomu, aby na havíře bedlivě dohlížel a neustále jej nechal kontrolovat nějakým člověkem z Mohelnice, zda pro něj pracuje tolik lidí, zakolik je mu zapláceno.

Obr. 3. Tři svislé šachty, z nichž první ještě nedosahuje ke štole A. Druhá šachta B dosahuje ke štole. K třetí ještě štola nedošla C. Štola D.

Z dalšího listu ze 14. července se dozvídáme, že skutečně pracoval jen sám s pacholetem a ne pět lidí, jak bylo původně sjednáno.^{xxx} Mělo se mu tedy platit týdně jen dva rýnské a opět čtvrtý týden ve vlastní režii. Dále je zde uvedeno, že z této částky měl havíř platit také kováři za ocelování klínů. Biskup se opět vyjadřuje o havíři tak, jako by to byl spíše povaleč.

Tímto listem také další zmínky končí. Spojí-li se všechny informace dohromady, jednalo se o práci v okolí Hynčiny označenou jako wasswerk. To by mohlo naznačovat, že se jednalo pouze o praní kovů z nánosů poblíž nějakého toku. Provaz, který se havíři při vytahování vody přetrhl, ale ukazuje, že se ovšem muselo jednat o nějakou šachtu. Nejcennější zřejmě bude zmínka o ocelování klínů. Ty mohly být použity pouze k rozbíjení velkých kusů horniny a ne k již rozrušeným nánosům. V tomto případě se tedy zřejmě skutečně jednalo o získávání kovů dolování. Oblast, která by se nacházela v okolí Hynčiny a jmenovala by se Hruštejn se ovšem nepodařilo identifikovat.^{xxxi}

Prozatím poslední zmínky o získání drahých kovů pocházejí z roku 1595. První je v listu z 27. května kroměřížskému hejtmanu, ve kterém mu biskup píše, že rudu, kterou mu hejtman zaslal, nechal probírovat, ale hotova bude teprve v noci.^{xxxii} Dá mu tedy vědět později a hejtman má pak zajet za

kelčským úředníkem, aby mu ukázal, kde se v kelčských horách ruda vyskytuje.

Druhá zmínka je z 20. října 1595, ve které Pavlovský píše svému německému sekretáři Valentinu Laubanovi z Liebenštáje, že mu kelčský farář donesl z hukvaldských hor stříbrnou rudu, která vydala centýř 18ti lotového stříbra. Lauban má rudu vzít na průbu do Prahy nebo Kutné Hory a má také najít havíře, který by byl ochoten pracovat, a nebyl by zároveň falešník a podvodník, jak to většinou bývá.^{xxxiii}

Zajímavá je v těchto souvislostech zpráva, kterou vyhotovil Ferdinand Jiří Possl někdy kolem roku 1680 pro olomouckého biskupa Karla z Liechtenštejna-Kastelkornu. Mluví se v ní totiž o zaniklých dolech na drahé kovy z okolí Mírova. Jsou to místa uváděná jako Aschergrund, Seiberg a Mitterberg. Ze zprávy vyplývá, že je všude zřejmá přítomnost kovů, z některých míst byly provedeny i zkoušky. Obnova starých dolů by však nejspíše

byla příliš nákladná a je otázkou, zda tato zpráva byla použita pro skutečný pokus obnovit tyto staré doly. Snad tedy alespoň některé z nich mohly být ty, které byly v provozu v době Pavlovského episkopátu.^{xxxiv}

K hukvaldským horám podobnou pozdější zprávu nemáme, ale také v korespondenci Pavlovského nástupce biskupa Františka kardinála z Dietrichštejna máme nejméně jednu zprávu, která se drahých kovů týká. V listu z 23. dubna 1602 hukvaldskému úředníku se mluví o tom, že se na Dietrichštejna obrátil "...Pavel Sudolský havíř, že by v horách našich hukvaldských ruda zlatá a stříbrná nacházeti se měla, čehož nám i průbu, že by odtud tam bejtí měla ukázal...". Dietrichštejn zprávě příliš nevěřil a nařídil svému úředníku, aby osobně na místo výskytu rudy došel a donesl asi dva funty na zkoušku. Měl při tom ovšem pozorně dbát na jakoukoliv "...faleš...", která se v takových případech často dala.^{xxxv}

ⁱ Bobek, J.: Mincovníctví olomouckých biskupů ve středověku, Brno 1986, s. 20 - 22.

ⁱⁱ Zemský archiv Opava pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Lenní dvůr Kroměříž - listiny, signatura. R VI b 1.

ⁱⁱⁱ ZAOpO, fond Arcibiskupství Olomouc (AO), pergamenové listiny, signatura. L I a 3.

^{iv} Janál, R.: Kapitola z dějin nerostné těžby v horních revírech olomouckého kraje, In: Sborník Krajského vlastivědného muzea Olomouc, č. 4, Olomouce 1956 - 1958, s. 182 - 183.

^v ZAOpO, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků (ÚŘAS), urbář Mírovského a svitavského panství, inv. č. 2630, fol. 65.

^{vi} ZAOpO, fond AO, kopíř č. 37 z let 1534 - 1542, fol. 7v.

^{vii} ZAOpO, fond AO, kop. č. 57 z let 1565 - 1573, pag. 147 - 149.

^{viii} ZAOpO, fond AO, kop. č. 57, pag. 125.

^{ix} ZAOpO, fond AO, kop. č. 57, pag. 303 - 304.

^x ZAOpO, fond AO, kop. č. 77 z roku 1576, fol. 19v; za tuto zmínku děkuji Mgr. Ondřeji Jakubcovi.

^{xi} ZAOpO, fond AO, kop. č. 86 z let 1579 - 1597, pag. 75.

^{xii} ZAOpO, fond AO, kop. č. 87 z roku 1580, fol. 9v.

^{xiii} Hekele, František: Zaniklé tuhové doly ve Svinově u Mohelnice, In: Severní Morava, roč. 1, 1957, s. 32 - 35.

^{xiv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 57, pag. 76-77.

^{xv} ZAOpO, fond ÚŘAS, sign. O 3, kniha č. 2630, pag. 68 též sign. O 2, kniha č. 2631, fol. 84v.

^{xvi} ZAOpO, fond AO, kop. č. 85 z let 1579 - 1591, pag. 163 - 164.

^{xvii} ZAOpO, fond AO, kop. č. 94 z roku 1584, fol. 210r.

^{xviii} ZAOpO, fond AO, kop. č. 94, fol. 227r.

^{xix} ZAOpO, fond AO, kop. č. 95 z roku 1585, fol. 199r.

^{xx} ZAOpO, fond AO, kop. č. 95, např. fol. 137v.

^{xxi} Štěpán, Jan: Medaile olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic, In: Folia Numismatica 16, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales LXXXII - III, Brno 2002.

^{xxii} ZAOpO, fond AO, kop. č. 95, fol. 213r - 214r.

^{xxiii} ZAOpO, fond AO, kop. č. 102 z roku 1589, fol. 149r.

^{xxiv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 105 z roku 1592, fol. 149.

^{xxv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 106 z roku 1594, fol. 54v.

^{xxvi} ZAOpO, fond AO, kop. č. 106, fol. 64v.

^{xxvii} ZAOpO, fond AO, kop. č. 106, fol. 81v - 82r.

^{xxviii} ZAOpO, fond ÚŘAS, urbář panství mírovského a svitavského 1581 - 1666, kniha č. 2632.

^{xxix} ZAOpO, fond AO, kop. č. 106, fol. 109r.

^{xxx} ZAOpO, fond AO, kop. č. 106, fol. 120.

^{xxxv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 106, fol. 81v - 82r.

^{xxxv} ZAOpO, fond ÚŘAS, urbář panství mírovského a svitavského 1581 - 1666, kniha č. 2632.

^{xxxv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 106, fol. 109r.

^{xxxv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 106, fol. 120.

^{xxxv} ZAOpO, fond ÚŘAS, Katastrální mapa Hynčiny z roku 1773, inv. č. 17 621.

^{xxxv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 110 z roku 1595, fol. 78r.

^{xxxv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 109 z let 1594 - 1595 německý, fol. 153v - 154r.

^{xxxv} ZAOpO, fond AO, sg. Temp 228, i. č. 2357, karton 526.

^{xxxv} ZAOpO, fond AO, kop. č. 113 z roku 1602, 1602, fol. 54r,v.